

Uzaktan eğitimde kuramlar, değişimler ve yeni yönelimler

Arş. Gör. Ömer Faruk GÖKMEN^a

Arş. Gör. İbrahim DUMAN^b

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM^c

^a Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Sakarya, Türkiye

^b Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Sakarya, Türkiye

^c Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Sakarya, Türkiye

Özet

Uzaktan eğitimde teorik yaklaşımlar ilk ortaya çıkmaya başladığında bu yaklaşımlar genelde düzensiz olmuştur. Kurumsallaşan ve belirli bir işleyiş kazanan uzaktan eğitim sistemleri ve uygulamaları son birkaç yıla kadar kuramlara dayandırılmıştır. İlerleyen yıllarda öğrenme paradigmasındaki değişimler, yeni öğrenme yaklaşımları ve gelişen teknolojiler uzaktan eğitim alanını etkileyerek birçok kuramın geliştirilmesine temel oluşturmuştur. Bu çalışmada, uzaktan eğitimin tanımı ve uzaktan öğrenme kuramları açıklanmıştır. Uzaktan öğrenme kuramları içerisinde günümüz uzaktan eğitim uygulamalarında yaygın olan ve sıklıkla çalışılan uzaktan öğrenme kuramlarının temel ilkeleri anlatılmıştır. Ayrıca uzaktan eğitiminde zaman, mekân, öğrenci ve öğretmen rolleri, teknolojik araçlar boyutundaki değişimlere değinilmiştir. Uzaktan eğitimde önem kazanan konulardan biri olan herkes için her yerde her zamanda öğrenmeyi açıklayan *Ubiquitous learning* ve bilginin ağlar üzerinde dağıtık yer aldığını belirten *bağlaşımıcılık (connectivism)* yaklaşımın temelleri anlatılmıştır. Son olarak gelecek vaat eden ve bağlaşımıcı yaklaşıma dayanan geniş kitlede öğrenenlere bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde çevrimiçi ortamlarda eğitim imkânı sunan Kitlelesel Açık Çevrimiçi Dersler (KAÇD)'in özelliklerine değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Uzaktan Eğitim, Uzaktan Öğrenme, Uzaktan Öğrenme Kuramları, Kuramların Yönelimi.

Abstract

When the theoretical approaches of distance education begin to emerge, it has been generally in disorder and disorganized way. The distance education systems and applications which has been institutionalized and has gained momentum, has based on the theory for the last few years. In the coming years changes in learning paradigm, new learning approaches and developing technologies has affected distance education field and this lead to researches to develop many distance education theories. In this study, the definition of distance education and distance learning theories are described. The basic principles of distance education theories, which are common and frequently studied in the literature, are explained. In addition, changes with regard to the time, space, student and teacher roles, technological tools in distance education have been represented. The principles of *Ubiquitous learning* which is an important topic in distance education that explaining learning for anyone in anywhere and in anytime, *Connectivist* approach which is indicating knowledge is distributed over networks, have presented. Finally, features of Massive Open Online Courses (MOOC), which is a promising approach for a wide audience and offering online education by means of information and communication technologies, have also described.

Keywords: Distance Education, Distance Learning, Distance Learning Theories, Direction of Theories.

Giriş

Bireylerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için devletlerin eğitim sistemlerine duyduğu ihtiyaç açık ve uzaktan eğitimin önem kazanmasına sebep olmuştur. Uzaktan eğitimin temelini oluşturan yapı veya sistem bir yüzyıl ve daha ötesine dayanmaktadır (Simonson, Smaldino, Albright ve Zvacek, 2006). Mektupla öğretme ve öğrenme günümüz uzaktan eğitiminin kaynağını oluşturmuştur (Holberg, 1995). Bunun yanında uzaktan eğitim zaman zaman mektupla eğitim, bağımsız çalışma, evde çalışma, dış çalışma gibi birçok çalışma şekli veya kavramla anılmıştır (Keegan, 2006). Özellikle 1970 ile 2000 yılları arasında açık üniversitelerin başarılarının artmasıyla beraber uzaktan eğitim alanı da önemli gelişmeler tanık olunmuştur. Gelişmeler neticesinde birçok ülke, bireylere uzaktan eğitim imkânı tanımış ve uzaktan eğitimin geleneksel eğitimi tamamlayıcı rolü üzerine çalışılmıştır (Keegan, 1996).

Keegan (1996) uzaktan eğitimin terminolojisi konusunda pek çok kafa karışıklığının olduğunu, bundan dolayı uzaktan eğitimin tanımlanmasının gerekli olduğunu belirterek ortak bir görüşe sahip olmadan uzaktan eğitimin teorik yapısının oluşturulamayacağını vurgulamıştır. Uzaktan eğitimle ilgilenen pek çok araştırmacı uzaktan eğitimin nasıl yapılabileceğini belirtmiş ve uzaktan eğitimin teorik alt yapısı ile ilgili kuramlar ortaya koymuşlardır. Ancak uzaktan eğitim uygulamaları ile uzaktan eğitim kuramları arasından yeterli bir bütünlüğün olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada uzaktan eğitimin nasıl tanımlandığını, uzaktan öğrenme kuramları, uzaktan öğrenmedeki zaman, mekân, öğrenci ve öğretmen rolleri, teknoloji boyutundaki değişimleri ve uzaktan eğitimin geleceği ele alınmıştır. Bu amaç kapsamında literatür taraması yapılarak mevcut durumunun bir analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Uzaktan Eğitimin Tanımı

Peters'e (1973) göre uzaktan eğitim bilginin, becerinin kazanıldığı, iş bölümü uygulamalarının rasyonelleştirildiği, yüksek kalitede öğretme materyallerin sağlanması amacıyla teknik yöntemlerden faydalandığı ve bu materyallerin farklı yerlerde yaşayan çok sayıda öğrenciye ulaştırıldığı bir yöntemdir. Holmberg (1995) uzaktan eğitimin, planlama, rehberlik, öğretimin yapıldığı, öğrenciler ve öğretmenin ders yapılan veya buna benzer mekânlarda beraber bulunmasının zorunluluk gerektirmediği ve öğrencinin öğretmen denetiminde olmadığı çeşitli çalışma şekillerini kapsadığını vurgulamaktadır.

Moore (1973) uzaktan eğitimi, öğreten ve öğrenen arasında basılı, elektronik, mekanik ve diğer araçlarla iletişimin kolaylaştığı, öğretme davranışlarının öğrenme davranışlarından ayrı yapıldığı öğretim yöntemleri olarak tanımlamaktadır.

Moore'un 1990 yılında Amerikan Uzaktan eğitim dergisinin editörü iken yazdığı başka bir tanıtımda uzaktan eğitimin, öğretmen ve öğrencilerin farklı zaman ve yerlerde olduğu, planlı öğrenme ortamında bireylere basılı veya elektronik iletişim yöntemleri aracılığıyla öğretimin sunulduğu tüm düzenlemeleri içerdiğini ifade etmektedir. Yapılan tanımlamalardan yola çıkarak uzaktan eğitiminin; öğretmen ve öğrencinin ayrı mekânlarda olduğu, zaman sınırını ortadan kaldırılarak istenen zamanda öğrenme ve öğretme faaliyetlerinin gerçekleştiği ve basılı materyaller veya elektronik araçlar vasıtasıyla öğretimin yapıldığı bir eğitim faaliyeti olduğu anlaşılmaktadır.

Bu gelişmelerin ardından uzaktan eğitimin nasıl yapılacağı, uzaktan eğitimde öğretme ve öğrenmenin nasıl gerçekleşebileceği üzerine çalışılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan 1840'lı yıllardan itibaren 1960 yılların ortalarına kadar uzaktan eğitimin kendine özgü kuramlara ihtiyaç duyduğu görülmüştür (Horzum, 2007). Bu sürece kadar uzaktan eğitim uygulayanlar tarafından uzaktan eğitimin özünü ortaya koyacak sistematik bir uzaktan eğitim kuramı ortaya koyulamamıştır. Simonson ve arkadaşları (2006) kuramın uzaktan eğitim için önemli olduğunu belirterek uzaktan eğitimin uygulanmasına direkt etki ettiğini vurgulamaktadır.

Kuramsal temelleri 1970'li yıllarda atılan uzaktan eğitim (Keegan, 1996) ile ilgili sonraki yıllarda birçok farklı kuram geliştirilmiştir. Uzaktan öğrenme ilgili ilk kuram Delling tarafından ortaya koyulmuş daha sonra Wedemeyer, Holberg, Baath, Daniel, Peters, Moore, Paulsen, Garrison ve Anderson'ın uzaktan eğitimin kuramsal temelleri üzerine katkıları olmuştur. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler mevcut kuramların geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Uzaktan Öğrenme Kuramları

Bağımsız Çalışma Kuramı: Bağımsız çalışma kuramını Wedemeyer geliştirmiştir. Wedemeyer (Keegan, 1996) bağımsız çalışmanın; öğretmen ve öğrencilerin görev ve sorumluluklarını birbirinden ayrı gerçekleştirdikleri, farklı yollarla iletişim sağlandıkları bir öğrenme ve öğretme faaliyeti olduğunu belirtmektedir. Wedemeyer bağımsız çalışmanın öğrenenlere hedeflerin seçimi konusunda özgürlük tanınması, öğrenmenin bireyselleştirilmesi

ve öğrencinin kendi hızına göre öğrenmesi şeklinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında bağımsız çalışma kuramında; öğrenciler ve öğretmenlerin ayrı yerlerde olması, öğrenenlerin kendi öğrenmelerinden sorumlu olmaları, öğrenenlere derslerin seçimi, dersin formatı ve dersin yöntemi konusunda geniş seçenekler sunulması ve öğrencilerin istedikleri zamanda ve yerde kendi hızlarına göre öğrenmelerinin esas olduğu anlaşılmaktadır. Wedemeyer'in bağımsız çalışma kuramı üzerinde çalışması ve kendini bu işe adanması birçok kişiyi etkilemiştir. Wedemeyer'in bağımsız çalışma kuramını ortaya atması, eğitimciler arasında fikir birliğinin oluşmasına katkı sağlamış ve yeni kuramların ortaya çıkmasına katkısı olmuştur (Keegan, 1996).

Özerklik Kuramı: Özerklik kuramı Wedemeyer'in bağımsız çalışma kuramından etkilenen Moore tarafından geliştirilmiştir. Moore, Wedemeyer'in bağımsız çalışma kuramıyla bireyin kendi kendine öğrenmesinin yanında özerklik boyutunu ön plana çıkarmıştır. Çeşitli çalışmalarında Moore bağımsız öğrenenlerin özerkliği üzerine yazılar yazmıştır. Özellikle öğrencilerin açıklama, klavuzlar, yol gösterme, soru sorma, harekete geçme gibi konularda öğretmenlere çok bağımlı olduğunu gözlemlemiştir. Moore böyle bir yaklaşımın karar verme sürecini daha çok öğretmene bıraktığını ve bunun yetişkinlerin eğitim için uygun olmadığını belirtmektedir (Karataş, 2005; Keegan, 1996). Buradan hareketle Moore (1973) uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimden farklı olarak öğrenenin öğretmenden zaman ve yer bakımından ayrı ve özerk olduğu bir eğitim sistemi olduğunu vurgulamıştır. Moore'un analizleri, uzaktan eğitimin bir teorik bileşeni olarak belirtilen öğrenen özerkliğinin uzaktan eğitimde gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Karataş, 2005; Keegan, 1996). Moore özerk öğrencilerin kendi kendini uyarabilme, amaçları gerçekleştirmede kullanacağı yolları bilebilme ve başarısını ölçebilme özelliğine sahip bireyler olduğunu belirtmektedir (Karataş, 2005; Keegan, 1996; Moore, 1973).

Endüstrileşme Kuramı: Endüstrileşme kuramını Otto Peters geliştirmiştir. Peters uzaktan eğitim kurumları ile ilgili analitik ve karşılaştırmalı çalışma yaparken endüstriyel üretim süreci ile uzaktan eğitimin öğretme-öğrenme süreci arasında benzerlikler olduğunu keşfetmiş ve alanla ilgili bir teorik yapı geliştirmiştir. Peters'a göre uzaktan eğitim, eğitimin endüstrileşmiş şeklidir. Başka bir deyişle Peters uzaktan eğitimde öğretim materyallerin üretiminin bir endüstriyel süreç olduğunu ifade etmektedir. Buradan yola çıkarak uzaktan eğitim süreci ile endüstriyel üretim sürecini kıyaslayarak başlıklar halinde açıklamıştır. Bunlar: Rasyonelleşme, İş bölümü, Mekanikleşme, Taşıma bandı, Seri üretim, Planlama ve hazırlama, Standartlaşma, Fonksiyonel Değişim ve Objektifleşme, Merkezileştirme'dir (Keegan, 1996). Bunların yanında Peters kuramı üzerinde çalışırken her geçen gün uzaktan eğitim ile

endüstriyel üretim süreci arasında benzerlikler bularak bunları açıklamaya devam etmiştir. Peters'in bu kuramı uzaktan eğitimde öğrenmeye yönelik bir kuram olarak görülmemiş, bu kuram birçok kişi tarafından yanlış anlaşılmıştır. Bunun temelinde öğretim materyallerinin üretimine odaklanması ve bu üretimin endüstriyel bir süreç olarak açıklaması yatmaktadır. Fakat Peters her yanlış anlaşılma için endüstriyel üretim süreci ile uzaktan eğitimin öğretme-öğrenme süreci arasında benzerlikler olduğunu vurgulayarak yanıt vermiştir (Peters, 2010).

İletişim ve Etkileşim Kuramı: Baath, Holmberg, Daniel, Sewart ve Smith iletişim ve etkileşim kuramı konusunda geniş ve önemli çalışmalar yapmışlardır. Baath çift yönlü etkileşim ve iletişime; Holberg rehberlikli didaktik konuşmaya; Daniel, Sewart ve Smith ise uzaktan eğitim sistemlerinin yönetimine odaklanmışlardır. Baath, iki yönlü etkileşim ve iletişimin öncüsü olarak görülmekte ve önemli teorik ve ampirik çalışmalarla günümüz uzaktan eğitim sistemlerinde bu fikrin yerleşmesine katkıda bulunmuştur (Keegan, 1996).

Baath uzaktan eğitimde belirli hedeflere yönelik *katı* öğrenme öğretim materyallerine vurgu yaptığını; belirli hedeflere yönelik *esnek* öğrenme modellerinin ise öğrenci ve öğretmen arasında eşzamanlı iletişimi daha arzu edilebilir şekilde gerçekleştirdiğini belirtmektedir (Baath 1972, akt. Keegan, 1996). Bu açıdan Baath öğretim materyalleri hazırlanırken materyal içerisinde alıştırmalar, sorular veya kontrol testleri ile iki yönlü iletişimin sağlanmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında özellikle uzaktan eğitim öğrencilerinin çalışmaya başlamasında, motivasyonunu sağlamada ve ihtiyaçlarını karşılamada öğreticinin önemli rolünün olduğunu vurgulamaktadır.

Holmberg yönetim, danışmanlık, öğretme, grup çalışması, kayıt ve değerlendirme gibi bireysel öğrenmede önemli unsurlar olduğunu belirterek bu unsurları destek organizasyonu olarak tanımlamaktadır. Destek organizasyonu (öğretmen/yönetim) ile öğrenci arasındaki ilişkiyi rehberlikli didaktik konuşma olarak tanımlamakta öğrencilerin bu iletişime katılmalarının öğrenme üzerine olumlu etkilerinin olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişim öğrenmenin temelini oluşturmaktadır (Horzum, 2007; Karataş, 2005; Keegan, 1996) Holmberg bu iletişimin temelinde etkileşimin sağlanması, öğrenmeden zevk alınması, motivasyon, öğrenmeyi kolaylaştırma ve öğrenilenlerin aktarılması gibi unsurlar olduğunu belirterek bu unsurların birbirlerini tetiklemeyle öğrenmenin kolaylaşacağını ifade etmektedir (Keegan, 1996).

Daniel uzaktan eğitim sistemlerini, öğrencinin yalnız çalıştığı ve başka bireyler ile etkileşime girdiği aktiviteler olarak görmektedir. Daniel sosyalleşme ve geri bildirim etkileşimsel aktivitelerin ana fonksiyonu olduğunu ve derslerin tamamıyla bağımsız bir şekilde hazırlanmaması gerektiğini belirtmektedir. Daniel uzaktan eğitim sistemlerinin başarısının,

öğrencinin bağımsız çalışma aktiviteleri ile etkileşimli aktiviteler arasındaki dengenin iyi ayarlanmasıyla gerçekleştirilebileceği vurgulamaktadır.

Uzaktan Eğitim için Kuramsal Bir Çerçeve Kuramı: Keegan (1996) uzaktan eğitim kuramı geliştirilmeden önce üç sorunun cevablamasının gerekli olduğunu belirtmektedir. Bunlar; 1) Uzaktan eğitim bir eğitimsel etkinlik midir? 2) Uzaktan eğitim yüz-yüze eğitimin bir şekli midir? 3) Uzaktan eğitim mümkün müdür veya kavramlarında bir çelişki var mıdır? Keegan bir uzaktan eğitim kuramının yukarıda belirtilen sorulara cevap verebilecek özellikte olması ve uzaktan eğitim kuramı geliştirecek kişilerin kuramlarının temel çerçevesini bu sorular etrafında oluşturması gerektiğini belirtmiştir (Horzum, 2007). Keegan (1996) bu sorulara cevap olarak uzaktan eğitimi, eğitimin bir endüstrileşmiş bir formu olduğunu kabul ederek uzaktan eğitimde eğitsel etkinliklerin yoğunlukta olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Keegan (1996) uzaktan eğitimin öğretmeninin endüstrileşmiş ve özelleşmiş hali olduğunu, yönetim yapısının materyal geliştirme ve öğrenci destek hizmetlerinden oluştuğunu belirtmektedir.

Androgoji / Yetişkin Eğitimi Kuramı: Knowles'in yetişkin eğitime yönelik çalışmaları olmuştur. Knowles çalışmaları sonucunda yetişkin öğrenenler için programların tasarlanmasını gerekli görmüştür. Dolayısıyla uzaktan eğitime daha çok yetişkinlerin dâhil olduğu dikkate alındığında Knowles'in çalışması uzaktan eğitim kuramı olarak kabul görmüştür. Yetişkin eğitim kuramına göre yetişkinler kendilerini yönetebilen ve kendi öğrenmelerini kontrol eden bireylerdir. Knowles yetişkinler için hazırlanacak uzaktan eğitim sistemlerinde yetişkinlerin destek hissedecekleri ve aktif katılım gösterebilecekleri ortamların sağlanması bunun yanında ilgi ve ihtiyaçlarına göre derslerin ve ders planlarının belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Simonson vd., 2006).

Mevcut Kuramların Sentezi Kuramı: Perraton var olan kuramları inceleyerek bir sentez yoluna gitmiştir. Perraton 14 önemli durum olduğunu belirtmiştir. Bu durumlar, uzaktan öğretimin eğitimde yüksek düzeyde kullanımı, uzaktan eğitimde artan diyalog ihtiyacı ve uzaktan eğitimdeki yöntemler ile ilgilidir (Simonson vd., 2006). Kurama göre uzaktan öğretimin eğitimde yüksek düzeyde kullanımı için istenen araçlar kullanılabilir, çok sayıda öğrenciye ulaşılabilir, öğrenciler ve öğretmenler istedikleri yerde ve zamanda eğitim fırsatından yararlanabilir. Uzaktan eğitimde artan diyalog ihtiyacı için öğretmen bilgi paylaşımı ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı rollerine bürünerek, grup tartışmalarını sağlayarak iletişim ve etkileşimi artırabilir. Uzaktan eğitimde yöntemler durumu için ise bir sistem yaklaşımı temel alınarak farklı öğretim yöntemleri kullanılabilir, kullanılabilir

materyaller her zaman erişime açık olmalı ve zamanında geri bildirimler verilmelidir (Simonson vd., 2006).

Transaksiyonel Uzaklık Kuramı: Transaksiyonel uzaklık (TU) kuramı Moore tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, Moore'un öğrenci özerkliği ve bağımsızlığını konu alan "Bağımsız öğrenmenin ikinci bileşeni: Öğrenci özerkliği" kuramı üzerinde çalışarak geliştirdiği ve sürekli gelişmekte olan bir kuramdır (Horzum, 2007; 2011). Kuramdaki transaksyon kavramını ilk defa Dewey kullanmıştır. Transaksyon alan yazında işlemsel, geçişsel, etkileşimsel ve durumsal kelimelerle ifade edilmiştir (Horzum, 2007). Fakat bu kavramlar transaksyon kavramını tam olarak açıklayamamaktadır. Transaksyon kavramı, bireylerin kendi kendilerine eyleme geçme ile etkileşim arasında kalmaktadır. Yani birey bu durumda ne kendi kendine eyleme geçer ne de başkalarıyla etkileşimde bulunur (Horzum, 2010). Daha sonra Moore bu kavramı üzerinde çalışarak TU'yu öğrenci ve öğretici arasında psikolojik ve iletişimsel bir boşluk olarak tanımlamıştır (Moore ve Kearsley, 2012). Başka bir deyişle öğrencilerin fiziksel olarak uzak olmaları öğrenme açısından uzak anlamına gelmediği, asıl uzaklığın öğrenmeyi engelleyen iletişimsizlikten ve psikolojik etmenlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Horzum, 2007; Demir-Kaymak ve Horzum, 2013). Kuram uzaklık ve özerklik olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Uzaklık boyutu öğretici-öğrenci ve öğrenci-öğretici arasındaki çift yönlü etkileşim ve iletişimi sağlayan *diyalog*; öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını karşılayan dersi tasarımını içeren unsurlardan oluşan *yapı*'dan oluşmaktadır. Özerklik boyutu ise öğrencinin öğrenmesindeki hedef, yöntem ve değerlendirmede kendi karar vermesini temel almaktadır (Moore, 1993). TU'da yapı ve diyalogdan biri arttığında diğeri azalmaktadır. Yani diyalogun artması yapının azalmasını, yapının artması diyalogun artmasını sağlar. Horzum (2007) bu konu üzerinde çalışırken $TU = \text{Yapı} / \text{Diyalog}$ şeklinde bir formül geliştirmiş ve yapı arttığında TU'nun artacağını, diyalog arttıkça TU'nun azalacağını belirtmiştir.

Eşitlik Kuramı: Eşitlik kuramı Simonson tarafından geliştirilmiştir. Bazı uzaktan eğitimciler öğrenenlerin nerede ve ne zaman öğrendiklerini göz ardı ederek tüm öğrenenler için benzer öğretim ortamları sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunun temelinde öğrenenlerin benzer öğrenme imkânına sahip olduğu düşüncesi yatmaktadır. Simonson bunun yanlış olduğunu belirterek uzaktan öğrenenlerin öğrenme ortamlarının eşitliğinden ziyade eşit öğrenme deneyimi edinmelerinin temel alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle Simonson her bir öğrenci farklı öğretim stratejisini, farklı öğretim kaynağını veya bireysel tanımlanan etkinliklerini kullanabileceğini, bu farklılıkların dikkate alınarak eşit öğrenme deneyiminin sağlanacağı uzaktan eğitim sistemlerinin tasarlanması gerektiğini belirtmektedir

(Simonson vd., 2006). Özetle eşitlik kuramı uzaktan eğitim öğrencilerinin yüz yüze öğretim öğrencileri ile eşit öğrenme deneyimlerini elde edecekleri öğretim tasarımının sağlanmasını hedef almaktadır (Horzum, 2007; Karataş, 2005; Simonson vd., 2006).

Etkileşim Eşdeğerliği Kuramı: Uzaktan eğitimin en önemli bileşeni olarak görülen etkileşim, eğitimciler arasında en fazla tartışılan konu olmuştur. Özellikle bağımsız çalışma ile etkileşimli öğrenme stratejilerinin birleştirilebileceği düşüncesi birçok uzaktan eğitimci tarafından mümkün görülmemiştir (Anderson, 2003). Anderson (2003) yeni, uygun maliyetli ve her yönde öğrenmeyi destekleyen teknolojilerin gelişmesiyle bağımsız çalışma ile etkileşimin birleştirilebileceğini belirterek etkileşim eşdeğerliği kuramını ortaya koymuştur. Kurama göre öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretici ve öğrenci-içerik olmak üzere üç tür etkileşim vardır. Anderson (2003) öğrencilerle gerçekleştirdiği uzun süren eşzamanlı, eşzamansız, yüz yüze eğitim etkinliklerinin ardından öğrencilerin, geniş ölçekte farklı kombinasyonlarda hızlı, yavaş, eşzamanlı veya eşzamansız öğrenme etkinliklerine ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşmıştır. Anderson (2003) buradan yola çıkarak iki görüş öne sürmektedir. İlki, öğrenme ortamında bahsedilen üç etkileşim türünden biri yüksek seviyede tutulursa, diğer iki etkileşim türü minimum seviye indirilebilir veya devre dışı bırakılabilir. İkinci olarak, etkileşim türlerinden birden fazlasının yüksek seviyede tutulması oldukça etkili öğrenme deneyimleri oluşturacağını fakat bunun mali ve zaman açısından etkili olamayabileceğini belirtmektedir (Anderson, 2003). Genel olarak bu kurama göre uygun düzeyde etkileşim türleri işe koşularak verimli ve zaman-para açısından maliyeti daha az olan bir uzaktan eğitim sürecinin gerçekleştirilebileceğinin mümkün olduğu belirtilmektedir.

İşbirlikçi Özgürlük Kuramı: Paulsen, Knowles'in yetişkin eğitimi kuramından etkilenecek işbirlikçi özgürlük kuramını ortaya atmıştır. İşbirlikçi özgürlük kavramı ilk bakışta kendi içerisinde çelişen bir kavram olarak görünmektedir (Paulsen, 1995 akt. Karataş, 2005). İşbirlikçi özgürlük kuramında özgürlük öğrencilere yüksek düzeyde seçim hakları tanımaktadır. Bunun yanında günümüzde eğitim ortamlarının hazırlanması ve öğretim etkinliklerinin yerine getirilmesinde bireylerin işbirliği içinde olması önemli ve gereklidir. Dolayısıyla işbirlikçi özgürlük kuramı öğrencilerin hedefe ulaşma, etkinliği yapma ve öğrenmeyi gerçekleştirme konusunda güdülenerek bağımsız olma isteklerinin yanında işbirliğine de ihtiyaç duyduklarını açıklamaktadır. Karataş (2005) geleceğin uzaktan eğitim öğrencileri özgürlüğün yanında grupta ortaklaşa çalışmaya gereksinim duyacaklarını belirtmektedir.

Sorgulama Topluluğu Kuramı: İletişim teknolojileri, öğrenme topluluklarının oluşmasında güç ve kapasiteye sahiptir. Bu güç ve kapasite öğrenme ve öğretme sürecinde

bilişsel ve pedagojik yaklaşımları önemli ölçüde değiştirmektedir. Günümüzde gelişen bilgi toplumu bireylerin bağımsız düşüncelerinin yanında işbirliğiyle öğrenenler olmalarını talep etmektedir. Bunun neticesinde eğitsel bağlamda bilgi, öğrenme için bir araya gelen bireylerin yansıtıcı düşünce ve işbirliği içinde olmasıyla gerçekleşmektedir. İşbirliği halinde çalışmanın önem kazanması, çevrimiçi eğitimin benimsenmesi ve giderek yaygınlaşmasıyla yeni bir kuram olan sorgulama topluluğu (community of inquiry) kuramı geliştirilmiştir (Garrison ve Anderson, 2003). Sorgulama topluluğu kuramı Garrison, Anderson ve Archer (2000) tarafından geliştirilmiştir. Sorgulama topluluğu öğrencilerin birbirlerini saygı ile dinlediği, fikirleri üzerine yeni fikirlerin inşa edildiği, bireylerin birbirlerine söylenenlerden çıkarımlar yapılmasına yardım ettiği çevrimiçi bir öğrenme kuramıdır (Lipman, 1991 akt. Garrison vd. 2003). Sorgulama topluluğunun üç temel unsuru vardır. Bunlar: bilişsel, sosyal ve öğretimsel buradalıktır. Sorgulama topluluğu, öğrencilerin bilgileri yapılandığı bilişsel buradalık; kendilerini buldukları gruba ait hissederek diğer öğrenciler içerisinde düşüncelerini paylaştıkları ve ilişkiler kurabildikleri sosyal buradalık; istedik öğrenme sonuçlarına ulaşabilmek için bu iki sürecin tasarımını, kolaylaştırılmasını ve yönetilmesini içeren öğretimsel buradalık olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır (Garrison vd. 2003; Polat, Horzum ve Akgün, 2013). Kuram temelde uzaktan, çevrimiçi ya da karma öğrenme ortamlarında sosyal, bilişsel ve öğretimsel buradalığı artırmanın önemini vurgulamaktadır.

Öz Yönelimli Öğrenme Kuramı: Öz yönelimli öğrenmenin başlangıcı Dewey ve Thorndike'in bireyselleşmeyi ön plana çıkardıkları dönemlere dayanmaktadır. Dewey öğrenenlerin öğretim programının içeriğini belirleme özgürlüğüne sahip olmaları gerektiğini belirtirken, Thorndike öğrenenlere kendi başlarına ilerleme fırsatı verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Daha sonra Rogers, bireysel sorumluluk ve seçme özgürlüğü konularının öz-yönelim öğrenmenin ana hatları olduğu sonucuna ulaşmıştır (Koçdar, 2006). Öz yönelimli öğrenme kavramı Rogers tarafından geliştirilerek günümüz yetişkin eğitiminde popüler bir konu olmuştur. Bu popülerliği kazanmasında Knowles'in yetişkin eğitiminde bu kavramı temel almasının etkisi olmuştur. Genel anlamda öz yönelimli öğrenme; öğrenenlerin başkalarının yardımı olmaksızın öğrenmeyi kendilerinin başlattıkları, öğrenme ihtiyaçlarını belirledikleri, öğrenme hedeflerini oluşturdukları, öğrenme kaynaklarını belirledikleri, uygun öğrenme stratejilerini seçtikleri ve bunları uyguladıkları, öğrenmelerini değerlendirdikleri bir öğrenme süreci olarak tanımlanmıştır (Knowles, 1975). Garrison buradan yola çıkarak uzaktan eğitim için öz yönelimli öğrenme kuramını ortaya atmıştır. Garrison öz yönelimli öğrenmenin, öğrenenlerin kendi öğrenme deneyimleri oluşturmaları için özgürlük ve sorumluluk sahibi olmalarıyla gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Bu açıdan öz yönelimli öğrenme kuramı,

öğrencilerin kendi öğrenmeleri için sorumluluk almalarına az güven ve saygı gösteren öğretmen merkezli geleneksel eğitim anlayışına karşı çıkmaktadır (Garrison, 2003).

Uzaktan Öğrenmede Kuramsal Yaygınlık

Uzaktan eğitim ilk ortaya çıktığı yıllarda bağımsız çalışma ve özerklik kuramı, endüstrileşme kuramı ve iletişim ve etkileşim kuramı olmak üzere üç çerçeveli kuramsal sınıflama üzerine odaklanan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde öğrencinin bağımsız çalışması, kendi öğrenmesini yönetmesinde özerk olması ve öğretmen ile iletişim ve etkileşimde bulunması uzaktan eğitimde ilk zamanlar en temel unsurlar olmuştur. Daha sonraki yıllarda özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve eğitim paradigmasındaki değişimler, uzaktan eğitimin kuramsal ve yönetsel ilkelerini etkileyerek yeni kuramların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu süreçte uzaktan eğitimde uzaklık, etkileşim, topluluk algısı, grupla işbirliği halinde çalışma sorgulanır hale gelmiştir. Bunun neticesinde Moore, uzaktan eğitimde uzaklık üzerinde yoğun bir şekilde çalışmasının ardından transaksiyonel uzaklık kuramını ortaya atarak uzun yıllar bu konu üzerinde araştırmaların yapılmasına öncülük etmiştir.

Daha sonraki süreçte eğitim programlarında sosyal etkileşimler yoluyla öğrenmenin içselleştirilmesini temel alan yapılandırmacı yaklaşımın benimsemesi ve bu yaklaşıma göre öğrencilerin fırsatlar sunularak öğrenmelerini kendilerinin oluşturduğu ilkesi uzaktan eğitimin kuramsal gelişimini etkilemiştir. Çevrimiçi öğrenme araçları bu gelişimde önemli bir paya sahip olmuş ve olmaya devam etmektedir. Allen ve Seaman (2010) son yıllarda çevrimiçi programların önemli derecede arttığını ve bundan ötürü çevrimiçi öğrenmeyi inceleyecek yapıları geliştirmeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda Garrison ve ark (2000) tarafından ortaya atılan çevrimiçi öğrenme ve öğretmeyi açıklayan sorgulama topluluğu kuramı son yıllarda önemli bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorgulama topluluğu kuramı son yıllarda uzaktan eğitimde yurtiçi ve yurtdışında yapılan araştırmalarda sıklıkla çalışan kuramların başında gelmektedir. Kuramın çevrimiçi öğrenme ortamları içerisinde sosyal, bilişsel ve öğretimsel buradalık olmak üzere üç temel unsuru açıklaması, uzaktan eğitim alanında çalışma yapan araştırmacıları etkilemeye devam etmektedir.

Uzaktan öğrenmede yeni kuramların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde mevcut kuramlarının etkisinin olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrenme kuramlarının gelişiminde eğitim paradigmasında yeni yaklaşımların ve gelişen teknolojilerin sahip olduğu özelliklerin önemli etkisi olmuştur. Uzaktan öğrenme kuramlarındaki gelişimler değerlendirildiğinde günümüz

uzaktan eğitimin gerçekleştirilmesi sürecinde, öğrenenlerin bağımsız çalışmalarının yanında öğrenci-öğretmen-içerik ile etkileşime girmelerinin ve çevrimiçi ortamda işbirliği içerisinde bir topluluk ruhunun oluşturulmasının gün geçtikçe önem kazandığı sonucuna varılabilir.

Uzaktan Eğitimde Zaman, Mekân, Öğrenci ve Öğretmen Roller, Teknoloji Boyutundaki Değişimler

Zaman: Wedemeyer'in ifade ettiği üzere uzaktan eğitimin ilk olarak mektupla yapıldığı dönemlerde öğrenenler, istedikleri zamanda öğrenme imkânına kavuşmuştur (Keegan, 1996). Bu dönemde öğrenenler, öğretim materyallerini kendilerine uygun zamanlarda kullanma olanağına sahip olmuştur. Ayrıca öğretmen ve öğrenci iletişiminin hemen hemen hiç olmadığı bir uzaktan eğitim dönemi yaşanmıştır. Ses-video konferans sistemleri ve web teknolojilerinin gelişimi uzaktan eğitimde iletişimi ve etkileşimi sağlama ve artırma durumunun temelini oluşturmuştur (Anderson, 2003). Günümüzde ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin geldiği son noktada uzaktan eğitim sürecinde öğrenenler çok kolay ve hızlı bir şekilde öğretmen, öğrenci ve içerik ile etkileşim olanağına sahip olmuş ve bu sayede eş zamanlı uzaktan eğitim süreci yaygınlık kazanmıştır. Genel olarak uzaktan eğitimin zamansal açıdan gelişimi değerlendirildiğinde, teknolojinin ilerlemesi ve gelişmesi günümüz uzaktan eğitim sürecinin daha etkin ve kolay bir şekilde eşzamanlı ve istenildiğinde eşzamansız bir şekilde yürütülmesine olanak tanımıştır.

Mekân: Uzaktan eğitimin sunulmaya başlandığı ilk yıllarda uzaktan eğitim bağımsız çalışma veya evde çalışma gibi kavramlarla anılmıştır (Keegan, 2006). Bu şekilde anılmasında özellikle mektup veya ders kitapların öğrenenlere posta yoluyla gönderilmesinin ve bireylerin bu öğretim materyallerini daha çok ev ve iş ortamlarında kendi öğrenme durumlarına göre kullanılmalarının etkisi olmuştur. Uzaktan eğitiminin ilk yıllarında öğrenenler öğretim materyallerini istedikleri yerden kullanabilmişlerdir. Daha sonra bilgisayar ve internet teknolojilerinin uzaktan eğitimde kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Fakat bu teknolojilerin uzaktan eğitimde mekân açısından bir değişiklik yaratmadığı öğrenenler benzer şekilde ev, iş gibi ortamlarda bu teknolojiler vasıtasıyla uzaktan eğitimden faydalanmaktadırlar. Bu durumun temel nedeni bu teknolojilerin uzaktan eğitim sürecinde bir araç veya öğretim materyali konumunda olması olarak görülebilir. Ancak günümüzde taşınabilir teknolojilerin gelişimi, mobil internet olanaklarının kalitesinin artması ve daha ucuz olmasıyla beraber uzaktan eğitimde mekân boyutu sınırsız bir konuma gelmiştir. Dolayısıyla bilgisayar ve internet teknolojilerinin olduğu her yerde bireyler uzaktan eğitiminden faydalanabilmektedir.

Teknoloji: Uzaktan eğitim mektupla başlamış, bunu daha sonra radyo-televizyon teknolojilerinin kullanımı takip etmiştir. Radyo televizyonlar tek yönlü iletişimi sağlama adına önemli araçlar olmuş daha sonra ses ve video konferans sistemlerinin gelişimiyle öğretmen ve öğrenenler eşzamanlı iletişim kurma imkânına kavuşmuştur. Ardından bilgisayar ve internet teknolojileri uzaktan eğitimde son yıllara damgasını vuran teknolojiler olmuştur. Bu teknolojiler özellikle uzaktan eğitim sistemlerinin geliştirilmesinde önemli araçlar olmuş ve olmaya devam etmektedir. Teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler öğrenenlerin öğretmen, öğrenci ve içerikle etkileşimde bulunma ve işbirliği halinde çalışma olanağını oldukça kolaylaştırmıştır (Benson ve Samarawickrema, 2009). Bu doğrultuda öğrenenler ve öğretmen arasında etkileşim ve işbirliğini sağlamaya yönelik olan çevrimiçi sistemlerden ve uygulamalardan son yıllarda uzaktan eğitim sürecinde sıklıkla faydalanılmaktadır (Wenger, McDermott ve Snyder, 2002). Çevrimiçi öğrenme sistemlerinin bağımsız çalışma, istenen yerde ve zamanda öğrenme imkânı tanıma, çift yönlü iletişim sağlama ve eşzamanlı-eşzamansız etkileşim olanağı sunma vb. gibi uzaktan eğitim öğrencilerin muhtemel tüm ihtiyaçlarını karşılaması bu teknolojilerin yaygın kullanımında etkili olmaktadır. Günümüz teknolojisi öğrenenlerin sadece uzaktan eğitim sürecine katılımını değil aynı zamanda sürecin tasarlanması ve geliştirilmesine katılımını ve katkısını da arttırmıştır. Bu durum uzaktan eğitimde bağımsızlık kavramından ziyade etkileşim kavramının daha fazla öne çıkmasına neden olmuştur.

Öğretmen Roller: Mektupla eğitimin yapıldığı uzaktan eğitim döneminde öğretmen, öğretim materyalinin dağıtımından sorumlu olmuştur. Radyo ve televizyon teknolojilerinin gelişimiyle birlikte öğretmen radyo ve televizyon ile sunulan derslerde bilgi kaynağı konumuna geçmiştir. Bu zamana kadar ki süreçte öğretmenin uzaktan eğitim sürecindeki rolleri sınırlı sayıda ve düzeyde olmuştur. Fakat çift yönlü iletişim imkânı tanıyan ses-video konferans sistemleri ve web tabanlı sistemlerin ortaya çıkmasıyla beraber uzaktan eğitimde öğretmenlerin görev ve rollerinde genişleme yaşanmıştır. Web tabanlı sistemleri kendilerine has özelliklere sahip olmasından ötürü bu sistemler sayesinde öğretmenler; tek bilgi kaynağı olmaktan ziyade kaynak sağlayıcı, öğrenme yöneticisi, öğretim tasarımcısı, değerlendirme uzmanı, iletişim uzmanı, teknoloji uzmanı, danışman ve rehber gibi daha birçok role bürünmüşlerdir.

Öğrenci Roller: Uzaktan eğitim mektupla yapıldığı dönemlerde öğrenciler bilgi edinmede pasif alıcı konumunda olmuşlardır. Benzer şekilde tek yönlü radyo-tv ile iletişimin başladığı dönem de öğrenciler öğretmen ile iletişim kurma imkânına sahip olamamıştır. Bu dönemlerde öğrencinin öğrenme merkezinde olmadığı bir eğitim süreci yaşanmıştır. Fakat

özellikle bilgisayar ve internet teknolojilerin gelişmesi öğrenci rollerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Uzaktan eğitimde gelişen teknolojilerle öğrenenler aktif konuma gelerek bilginin edinilmesi, oluşturulması ve paylaşılması, öğrenme hedeflerinin belirlenmesi, kendi öğrenmesinden sorumlu olması, kendi hızına göre öğrenmesi, içeriği seçmesi, içerikle, öğretmenle ve öğrenenlerle etkileşimde bulunması (Anderson, 2003), eşzamanlı iletişim gerçekleştirilmesi gibi rollere sahip olmuşlardır. Bunun yanında son yıllarda web tabanlı sistemlerin ve çevrimiçi öğrenmenin benimsenmesi ve giderek yaygınlaşması uzaktan eğitimde öğrenenlerin grupla işbirliği halinde çalışmalarına olanak tanımıştır (Garrison, Anderson ve Archer, 2000). Sonuç olarak öğrenenler, uzaktan eğitim sisteminin tasarımı öncesinde, uzaktan eğitim faaliyetleri sırasında ve sonrasında önemli unsur olmuş ve bu süreçte aktif bir konuma gelmişlerdir.

Uzaktan Eğitimin Geleceği

Ubiquitous Learning: Mobil telefon, el bilgisayarı, tablet bilgisayarlar gibi mobil teknolojilerin ortaya çıkması ve bu teknolojilerin kullanımının gittikçe artması yer ve zaman bağımsızlığını sağlama, öz yönelimli öğrenme vb. gibi uzaktan eğitimin hedeflenen amaçlarına ulaşılması açısından önemli görülmektedir. Bu teknolojilerin taşınabilir olma ve internete bağlanabilme özellikleri pedagojik bilgiler ile bütünleştirilebilmektedir (Liyttinen ve Yoo, 2002). Bu açıdan taşınabilir teknolojilerin her yerde her zaman kullanılabilmesi, internet hizmetlerini sunma özelliğine sahip olması son yıllarda yeni bir öğrenme kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Alan yazında “Ubiquitous Learning” olarak bilinen kavram 1980’li yılların sonunda Mark Weiser tarafından ortaya atılmış ve u-öğrenme olarak tanımlanmıştır (Zhang, 2008). U-öğrenmenin en önemli özelliği herkese her yerde ve her zamanda öğrenme imkânı tanınmasıdır (Yahya, Ahmad ve Jalil, 2010). Alan yazında araştırmacılar tarafından u-öğrenme’nin benzer anlamlara gelen çeşitli karakteristik özellikleri ortaya atılmıştır. Yahya vd. (2010) bunları birleştirerek U-öğrenmenin beş önemli karakteristik özelliği olduğunu belirtmektedir. Bunlar:

- Yaygınlık (Permanency): İstendik bir şekilde silinmediği sürece bilgi korunmaktadır.
- Erişebilirlik (Accessibility): Öğrenen ihtiyaç duyduğu her anda bilgiye erişebilmektedir.
- Yakınlık (Immediacy): Öğrenenler hızlı ve doğrudan bilgiyi alabilmektedir.
- Etkileşim (Interactivity): Öğrenenler farklı medya araçlarını kullanarak akranları, öğretmenleri ve uzmanlarla etkili etkileşime girebilmektedir.

- ***Bağlam bilinci (Context-awareness):*** Bulunulan ortam, öğrenenlerin ihtiyaçlarına uyum sağlayabilmektedir.

Bu özellikler dikkate alındığında uzaktan eğitimde gelişen teknolojilerle öğrenenlerin; kendi kendine öğrenme, kendi hızında öğrenme, bilgiye istenen yerde ve zamanda erişebilme ve bireyler arasındaki iletişimi daha güçlü sağlama gibi pek çok imkânlar kavuşacakları düşünülmektedir. Nitekim farklı medya araçlarının kullanılmasıyla öğrenenler arasında artacak olan iletişim neticesinde, işbirlikli öğrenme aktivitelerini gerçekleştirme ve öğrenme topluluğu oluşturmaya doğru eğilimin artmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak uzaktan eğitim, mobil teknolojilerin artan kullanımıyla öğrenenlerin kolay ve hızlı bir şekilde istedikleri yerde ve zamanda kendi öğrenme stilleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek yöne doğru gideceği öngörülmektedir.

Connectivism (Bağlaşımıcılık): Yeni teknolojilerle ağların gücü artmakta ve ağ toplumu düşüncesi yeni bir kavram olarak uzaktan eğitimde karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmelerle bilgiye ulaşmanın bilginin kendisinden daha önemli olduğu bir döneme girilmiştir (Bozkurt, 2014). Günümüz uzaktan eğitimde ağlar üzerinde öğrenmeyi açıklayan bağlaşımıcılık yaklaşımı, üzerinde durulan en önemli konulardan biri olmuştur.

Downes'e göre (2011) bilgi ağlar üzerinde yer almaktadır. Bunun yanında bilginin ağlar üzerinde oluşan bağlarla anlamlandırılmasıyla öğrenmenin gerçekleştiği belirtilmektedir (Downes, 2011). Siemens (2005) öğrenmenin bilgi kaynakları ve özel ağların bağlanma süreciyle gerçekleştiğini, öğrenmeyi kolaylaştırmak için bağlantıların gelişmesi ve bu bağlantıların sürdürülmesinin bağlaşımıcı yaklaşımının temel ilkelerinden olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Siemens bağlaşımıcı yaklaşımda bireylerin öğrenme kapasitesinin şu an bilinenden daha önemli olduğunu belirterek bireylerin alanlar, fikirler ve kavramlar arasındaki bağlantıyı görebilme becerilerinin gerekliliğine dikkat çekerek bağlaşımıcı yaklaşımın temelinde bunun yattığını ifade etmektedir.

Siemens dersler, e-postalar, topluluklar, sohbetler, web aramaları, blog okuma vb. gibi yöntemlerin veya araçların bağlaşımıcı yaklaşımının ilkelerinin uygulanmasında kullanılabileceğini ifade etmektedir. Downes (2005) bağlaşımıcı yaklaşımın ilkelerini kullanacak bir çevrimiçi dersin özerklik (autonomy), çeşitlilik (diversity), açıklık (openness), bağlantılılık (connectedness) ve etkileşim (interactivity) özelliklerini gösterebileceğini belirtmektedir. Buradan yola çıkarak Siemens ve Downes (2008) uzaktan eğitimde bağlaşımıcı

yaklaşım ile örtüşecek ve yukarıda belirtilen özelliklere sahip öğrenme ortamı üzerinde çalışarak Kitleli Açık Çevrimiçi Dersler (KAÇD) fikrini ortaya atmışlardır.

Kitleli Açık Çevrimiçi Dersler (KAÇD): KAÇD, farklı nitelikte ve büyük sayıda öğrenenlerin olduğu, bilgi kaynaklarına erişim sınırının olmadığı, bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde çevrimiçi ortamlarda bilgi alış verişinin yapıldığı dersler olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt, 2015). KAÇD geniş ölçekte katılımcıya ücretsiz eğitim hakkı tanınması, ders kaynakları ile bilgi talep eden bireyler arasında sınırları ortadan kaldırarak öğrenenlere özgür bir öğrenme ortamı sağlama fırsatı sunması açısından son dönemde uzaktan eğitimde güncel bir konu olmuştur. KAÇD herhangi bir ücret gerektirmemesi, dünya genelinde farklı alanlarda ve disiplinlerde çok sayıda katılımcıya geniş ölçekte öğrenme olanağına sahip olmasıyla formal eğitim dışında eğitim almak isteyen bireyler için fırsatlar ve deneyimler sunmaktadır. (Liyanagunawardena, Adams ve Williams, 2013).

Bağlaşımçı yaklaşım çerçevesinde oluşturulan c-KAÇD ve büyük üniversiteler tarafından geliştirilen x-KAÇD olmak üzere iki tür KAÇD vardır. c-KAÇD öğrenenlerin özerkliği, etkileşimi, keşfetmeyi ve sosyal ağları ön plana çıkararak bilginin üretimi ve artırılmasına odaklanmakta iken; x-KAÇD ise video sunumları, kısa sınavlar gibi içeriği sunarak geleneksel çevrimiçi öğrenme yaklaşımı üzerine temellendirilmektedir. Ayrıca c-KAÇD az sayıda öğrenen için hazırlanırken x-KAÇD büyük sayıda öğrenen için hazırlanmaktadır (Ravenscroft, 2011). İlk zamanlarda c-KAÇD'in yakaladığı başarı üniversiteleri etkilemiş ve üniversiteler ücretsiz veya belli bir ücret karşılığında sertifika alınabilen x-KAÇD platformlarını üretmeye yönlendirmiştir (Yuan ve Powell, 2013). Bu platformlara örnek olarak günümüzde milyonlarca öğrenenin katıldığı Coursera, EdX, Udacity, Khan Academy, Udemy vb. gibi x-KAÇD platformları gösterilebilir (Bozkurt, 2015). Nitekim bu platformlardan etkili ve verimli bir şekilde yararlanılmasında öğrenenlerin isteği ve öğrenme arzusu önemli bir yere sahiptir. KAÇD öz-denetimli, öz-yönelimli, özerk yani kendi öğrenme ihtiyaçlarının farkında olan bireyler için vazgeçilmez dersler olarak görülmektedir (Bozkurt, 2014).

Günümüz uzaktan eğitimde bireylerin bağımsız çalışmaları, öğrenme sürecinin yürütülmesinde özerk olmaları, paydaşlar ve içerikle etkileşimde bulunmaları, topluluk ortamında işbirliğiyle çalışılmalarının önem kazandığı göz önüne alındığında, bu platformların beklentileri karşılayacak özellikte olduğu düşünülmektedir. Ayrıca KAÇD eğitimde fırsat eşitliği sağlanması, ilgi duyulan alan veya ihtiyaç görülen bir konuda bireylerin kişisel ve

mesleki gelişimlerine olanak sağlaması açısından yaşam boyu öğrenme fırsatları sunmaktadır. Uzaktan eğitimin temel felsefesi olan her zaman, her yerde ve herkes için eğitim anlayışına sahip olan KAÇD'in öğrenenler için öğrenme ihtiyacını karşılamada gelecek vaat eden platformlar olacağı düşünülmektedir.

Sonuçlar

Uzaktan eğitim öğretici ve öğrenenin farklı yerlerde ve zamanlarda olduğu, planlı bir öğrenme ortamında basılı veya elektronik materyallerle öğretimin yapıldığı bir eğitim sistemidir. Uzaktan eğitimde öğrenme ve öğretme faaliyetlerinin nasıl düzenleneceği, hangi araçların nasıl, nerede ve ne zaman kullanılacağına bilinmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde uzaktan eğitim kendine özgü kuramlara ihtiyaç duymuştur. Uzaktan eğitimde teorik yaklaşımlar ilk zamanlarda bağımsız çalışma ve özerklik kuramı, endüstrileşme kuramı, iletişim ve etkileşim kuramı etrafında şekillenmiştir.

Gelişen teknolojilerin farklı teknik ve öğretim yöntemleri sunma imkânına sahip olması, uzaktan eğitimin kuramsal yönünü etkileyerek mevcut kuramlar üzerinden yeni kuramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda uzaktan eğitimde; Simonson vd. (2006)'nin öğrenenlerin eşit öğrenme deneyimi edinmelerini vurgulayan *eşitlik kuramı*, Moore'un öğrenci ve öğretici arasındaki psikolojik ve iletişimsel boşluğu açıklayan *transaksiyonel uzaklık* kuramı, Paulsen'in öğrencilerin öğrenmeyi gerçekleştirme konusunda güdülenerek bağımsız olma isteklerinin yanında işbirliğine de ihtiyaç duyduklarını belirterek *işbirlikçi özgürlük kuramı*, kuramı Garrison vd.'nin çevrimiçi öğrenme ortamların yaygınlaşması ile öğrenenlerin sosyal, bilişsel ve öğretimsel buradıklarını açıklayan *sorgulama topluluğu kuramı*, Garrison'ın bireysel sorumluluk ve hedef, ders materyali, öğrenme stratejisi gibi seçme özgürlüğü konularını içeren *öz-yönelim öğrenme kuramı* ve Anderson'un öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen ve öğrenci-içerik olmak üzere 3 etkileşim türünün uygun düzeyde işe koşulmasını açıklayan *etkileşim eşdeğerliği kuramı* geliştirilmiştir. Uzaktan öğrenme kuramları incelendiğinde her birinin temel aldığı, odaklandığı ve incelediği konu farklı olmuştur. İletişim, etkileşim, işbirliği, topluluk, özerklik veya uzaklık geliştirilen her bir kuramda kendi bağlamında ön plana çıkmıştır. Buradan hareketle her bir kuramını temel ilkelerinin ve özelliklerinin dikkate alınması ve uzaktan eğitim sistemlerinin bu kuramlara dayandırılarak tasarlanması gerekmektedir.

Uzaktan eğitimin zamansal açıdan değişimine bakıldığında teknolojiye iletişim ve etkileşim araçlarının gelişmesi ile öğrenenler eşzamanlı iletişim imkânına kavuşmuştur. Bu

durumu en iyi örnek uzaktan eğitim sistemlerindeki canlı dersler verilebilir. Uzaktan eğitimin mekânsal değişimine bakıldığında ilk zamanlarda öğrenenler öğretim materyallerini daha çok ev ve iş ortamlarında kullanırken bilişim ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle bu teknolojilerin olduğu her yerden eğitim hizmetlerinden faydalanabilmektedirler. Uzaktan eğitimin teknolojik gelişimi değerlendirildiğinde, radyo-televizyon sistemlerinden bir dönem en önemli araçlar olduğu görülürken bilişim teknolojileri ve öğrenenlere iletişim, etkileşim, işbirliği halinde çalışma imkânı tanıyan internet teknolojileri son yıllarda önemli teknolojiler olmuştur. Uzaktan eğitimde öğretmenlerin rollerindeki değişim incelendiğinde gelişen teknolojilerin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. İlk zamanlarda öğretim materyali dağıtıcısı konumunda olan öğretmenler radyo ve televizyon teknolojilerinin gelişimiyle birlikte bilgi kaynağı olurken, web tabanlı sistemlerin gelişmesiyle tek bilgi kaynağı olmaktan ziyade kaynak sağlayıcı, öğrenme yöneticisi, değerlendirme uzmanı, iletişim uzmanı, danışman ve rehber gibi rollere bürünmüşlerdir. Uzaktan eğitimde öğrencilerin rollerindeki değişim incelendiğinde ise öğrenenler mektupla eğitimin yapıldığı dönemlerde bilgi edinmede pasif alıcı konumunda iken, bilgisayar ve internet teknolojilerin gelişmesiyle öğrenenler bilgi edinme, üretme ve paylaşma; öğrenme hedeflerini ve öğretim içeriğini belirleme; içerikle, öğretmenle ve akranlarıyla etkileşimde bulunma, grupla işbirliği halinde çalışma vb. gibi konularda aktif bir konuma gelerek öğrenme merkezinde yer almaktadırlar.

Uzaktan öğrenme kuramlarının gelişimi ve yaygınlığı göz önüne alındığında yeni kuramlar bağımsız çalışma ve özerklik, endüstrileşme, iletişim ve etkileşim kuramları üzerinde ayrıntılı bir şekilde çalışılarak ortaya atılmıştır. Bununla beraber bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, web teknolojilerin yaygın kullanımı ve öğrenme paradigmasındaki değişimler uzaktan öğrenme kuramlarının gelişimini etkilemiştir. Özellikle uzaklık, özerklik, iletişim ve etkileşim, işbirliği, topluluk ruhu uzaktan öğrenmede mevcut kuramlardan yola çıkarak her bir kuramda derinlemesine araştırıldığı görülmüştür. Bu açıdan Moore'un transaksyonel uzaklık kuramı, Garrison, Anderson ve Archer'ın (2000) sorgulama topluluğu kuramı, Garrison (2003) öz-yönelimli öğrenme kuramı uzaktan öğrenmede son zamanlarda sıklıkla çalışılan ve önemi günden güne artan kuramlar arasında yer almaktadır. Bu açıdan uzaktan öğrenmede öğrenenlerin işbirliği halinde çalışmaları, kendi öğrenmelerinden sorumlu oldukları ve öğrenme ortamında aktif konuma geldikleri göz önüne alındığında sorgulama topluluğu ve öz-yönelimli öğrenme kuramlarının etkisinin devam edeceği öngörülmektedir. Öte yandan uzaktan eğitimde son dönemlerde çevrimiçi öğrenme ortamları ve KAÇD'lerin tartışma, bilgi paylaşımı, grup dinamiği gibi özellikle sahip olması,

öğrenenlerin bağımsız çalışmalarından ziyade işbirliği halinde çalışmalarına olanak tanımıştır. Bu sayede konnektivizm yaklaşımının getirdiği bilginin ağlar üzerinde dağıtık olması ilkesi öğrenenlerin forum türü ortamlarda belirli bir konu veya alt konular kapsamında işbirliği içerisinde bilgi paylaşabilmesine ve çalışabilmesine imkân tanımıştır. Bunun en yaygın örnekleri olarak KAÇD fırsatları sunan platformlar gösterilebilir.

Uzaktan eğitimde mobil teknolojileri gibi taşınabilir teknolojilerin son dönemlerde ortaya çıkması ve yaygınlaşması yeni öğrenme kavramını doğurmuştur. Ubiquitous learning şeklinde tanımlanan öğrenme, herkesin her yerde ve her zaman öğrenmesini ifade etmektedir. Bu teknolojilerin taşınabilir olma ve internete bağlanabilme özelliği uzaktan eğitimde zaman ve mekan sınırını neredeyse tüm yönleriyle ortadan kaldırma özelliğini barındırmaktadır. Dolayısıyla buradan yola çıkıldığında uzaktan eğitimde mobil teknolojilerin kullanımıyla öğrenenler, ihtiyaçları doğrultusunda kolay ve hızlı bir şekilde istedikleri yerde ve zamanda bilgi edinebilmektedirler.

Uzaktan eğitimde bir diğer önemli ve güncel konu bağlaşımcı yaklaşım ve bu yaklaşımın getirdiği KAÇD'dir. Günümüz uzaktan eğitimde ağlar üzerinde öğrenmeyi açıklayan bağlaşımcılık yaklaşımla ortaya çıkan KAÇD; geniş ölçekte katılımcıya ücretsiz eğitim hakkı tanınması, ders kaynakları ile bilgi talep eden bireyler arasında sınırları ortadan kaldırarak öğrenenlere özgür bir öğrenme ortamı sağlama fırsatı sunması bakımından son dönemde öğrenme ihtiyacı hisseden bireyler için önemli bir konuma gelmiştir. Nitekim KAÇD sunan platformlara son yıllarda yoğun bir şekilde katılım gösterilmektedir. Bu platformların herhangi bir ücret gerektirmemesi, farklı alanlarda ve disiplinlerde çok sayıda katılımcıya öğrenme olanağı sunması, eğitim almak isteyen bireyler için fırsatlar ve imkânlar sunmaktadır (Liyanağawardena, Adams ve Williams, 2013). Ayrıca bu platformların özellikle kendi öğrenme ihtiyaçlarının farkında olan ve bireysel hızlarda ilerlemek isteyen öğrenenleri için vazgeçilmez dersler olacağı düşünülmektedir (Bozkurt, 2014). Son olarak uzaktan eğitimin temel felsefesi olan her zaman, her yerde ve herkes için eğitim anlayışına sahip olan KAÇD'in öğrenenler için öğrenme ihtiyacını karşılamada gelecek vaat eden platformlar olacağı beklenmektedir.

Öneriler

Uzaktan eğitim alanında yapılacak araştırmalarda mevcut kuramların bir veya bir kaçının uygulanmasına ve test edilmesine yönelik deneysel araştırmalar yapılabilir. Özellikle günümüzde KAÇD'lere katılım sayısının artmasıyla dikkate alındığında bu ortamlarda katılımcıların uzaktan öğrenmenin önemli boyutları olan uzaklık, özerklik, iletişim, etkileşim, işbirliği, öz-yönelim, topluluk ruhu vb. düzeyleri araştırılabilir. Uzaktan öğrenme kuramlarından biri temel alınarak geliştirilecek bir öğretim materyalinin katılımcıların uzaktan öğrenmede başarılarına, motivasyonlarına, bağıllık düzeylerine ve derslere katılımlarına yönelik etkisine bakılabilir.

Kaynakça

- Allen, I., & Seaman, J. (2010). *Learning on demand: Online education in the United States*. Babson Park, MA: Babson College Survey Research Group. Retrieved from <http://www.sloanconsortium.org/publications/survey/pdf/learningondemand.pdf>
- Anderson, T. (2003). Getting the Mix Right Again: An updated and theoretical rationale for interaction. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 4(2), 1-14.
- Benson, R., & Samarawickrema, G. (2009) Addressing the context of e-learning: using transactional distance theory to inform design. *Distance Education*, 30(1), 5-21, DOI: 10.1080/01587910902845972
- Bozkurt, A. (2014). Ağ toplumu ve öğrenme: Bağlantıcılık. Akademik Bilişim 2014 (601-606), 5-7 Şubat 2014, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Bozkurt, A. (2015). Kitleli Açık Çevrimiçi Dersler (Massive Online Open Courses - MOOCs) ve sayısal bilgi çağında yaşamboyu öğrenme fırsatı. *AUAd*, 1(1), 56-81.
- Demir-Kaymak, Z. ve Horzum, M. B. (2013). Çevrimiçi Öğrenme Öğrencilerinin Çevrimiçi Öğrenmeye Hazır Bulunuşluk Düzeyleri, Algıladıkları Yapı ve Etkileşim Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1783-1797.
- Downes, S. (2005). An Introduction to Connective Knowledge. <http://www.downes.ca/post/33034>
- Downes, S. (2011). 'Connectivism' and connective knowledge. http://www.huffingtonpost.com/stephendownes/connectivismandconnecti_b_804653.html
- Garrison, D. R. (2003) Self-directed Learning and Distance Education. Handbook of Distance Education. Edited by Michael Grahame Moore and William G. Anderson. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Garrison, D. R., & Anderson, T. (2003). *E-learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice*. New York: Routledge Falmer.
- Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (2000). Critical inquiry in a text-based environment: Computer conferencing in higher education. *The Internet and Higher Education*, 2(2/3), 87-105.
- Holmberg, B. (1995). *Theory and Practice of Distance Education (Second Edition)*. London: Routledge.

- Horzum, M. B. (2007). İnternet Tabanlı Eğitimde Transaksiyonel Uzaklığın Öğrenci Başarısı, Doyumu ve Özyeterlilik Algısına Etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Horzum, M. B. (2011). Transaksiyonel Uzaklık Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Karma Öğrenme Öğrencilerinin Transaksiyonel Uzaklık Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(3), 1571-1587.
- Karataş, S. (2005). Deneyim Eşitliğine Dayalı İnternet Temelli ve Yüz yüze Öğrenme Sistemlerinin Öğrenci Başarı ve Deneyimi Açısından Karşılaştırılması, *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Keegan, D. (1996). *Foundation of Distance Education (Third Edition)*. London: Routledge.
- Knowles, M. S. (1975). *Self-directed learning: A guide for learners and teachers*. New York: Association Press.
- Koçdar, S. (2006). Uzaktan eğitim ders kitaplarının geribildirim açısından değerlendirilmesi: anadolu üniversitesi'nin uzaktan eğitim veren işletme ve iktisat fakülteleri örneği. *Yüksek lisans tezi*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Liyanagunawardena, T. R., Adams, A. A., & Williams, S. A. (2013). MOOCs: A systematic study of the published literature 2008-2012. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, 14(3), 202-227.
- Lyytinen, K. & Yoo, Y. (2002). Issues and Challenges in Ubiquitous Computing. *Communications of the ACM*, 45, no.12, pp.62 – 65.
- Moore, M. G. (1993). Theory of transactional distance. In D. Keegan (Ed.), *Theoretical principle of distance education* (pp. 22-38). London: Routledge.
- Moore, M. G., & Kearsley, I. G. (2012). *Distance education: A systems view of online learning* (3rd ed.). New York: Wadsworth Publishing.
- Moore. M. (1973) Toward a theory of independent learning and teaching, *journal of higher education*, 44, 661-679
- Moore. M. (1990). *Background and overview of contemporary American distance education*, New York: Pergamon, pp. xii-xxvi.
- Peters, O. (1973). *Die didaktische Struktur des Fernunterrichts*, Weinheim: Beltz.
- Peters, O. (2010). *Distance Education in Transition* (5th Edition). BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg.
- Polat, A. Horzum, M. B. ve Akgün, Ö. E. (2013). Uzaktan eğitim öğrencilerinin sorgulama topluluğu algılarının akademik motivasyon açısından incelenmesi, *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 1(1), 53-65.

- Ravenscroft, A. (2011). Dialogue and connectivism: A new approach to understanding and promoting dialogue-rich networked learning. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, 12(3), 139-160.
- Siemens, G. (2005). Connectivism: a learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning*, 2(1), 1-8.
- Siemens, G. (2008). About: Description of connectivism. Connectivism: A learning theory for today's learner, website. <http://www.connectivism.ca/about.html>
- Simonson, M. Smaldino, S. Albright, M. ve Zvacek, S. (2006). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education* (Third Edition). New Jersey: Pearson Education
- Wenger, E., McDermott, R., & Snyder, W.M. (2002). *Cultivating communities of practice*. Boston: Harvard Business School Press.
- Yahya, S., Ahmad, E.A. ve Jalil, K.A. (2010). International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology, (IJEDICT), 2010, 6(1), 117-127.
- Yuan, L., & Powell, S. (2013). MOOCs and open education: Implications for higher education. Bolton, UK: CETIS. <http://publications.cetis.ac.uk/wpcontent/uploads/2013/03/MOOCs-and-Open-Education.pdf> Erişim tarihi: 25.12.2014
- Zhang, J.-P. (2008). Hybrid learning and ubiquitous learning. *First International Conference, ICHL*. Hong Kong.

Yazarlar Hakkında

Arş. Gör. Ömer Faruk GÖKMEN

Lisans eğitimini 2012 yılında Amasya Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümünde tamamladı. 2013 yılında ÖYP kapsamında Niğde Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı. Bu üniversiteden akademik çalışmaları için 35.madde ile Sakarya Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümüne görevlendirildi. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Doktora eğitimini Sakarya Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalında almakta ve bu üniversitede araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Eposta: omerfarukgokmenn@gmail.com

Arş. Gör. İbrahim DUMAN

Lisans eğitimini 2008 yılında Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim dalında tamamladı. 2008-2010 yılları arasında Bursa'da bilişim teknolojileri öğretmeni olarak görev yaptı. 2012 yılında İngiltere'de Nottingham Üniversitesi Learning Technology and Education programında yüksek lisansını tamamladı. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi programında doktora eğitimine başladı. Devam eden doktora çalışması yanı sıra Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Eposta: dumani44@gmail.com

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Lisans eğitimini 2001 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim dalında tamamladı. 2003 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi programında yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Eğitim Teknolojisi programında doktora eğitimine başladı. 2007 yılında bu programdan mezun oldu. Halen Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Eposta: horzum@gmail.com